

ELŻBIETA KMITA
Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
Oddział w Krakowie

AGROTURYSTYKA JAKO SZANSA AKTYWIZACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ ŚRODOWISK WIEJSKICH

Agroturystyka jedna z form pozarolniczej aktywności zarobkowej mieszkańców wsi, uznawana za impuls wielofunkcyjnego rozwoju wsi i jej szerokich przemian modernizacyjnych, zdobywa w Polsce coraz to szersze grono zwolenników. Spontanicznie rodzą się przedsięwzięcia agroturystyczne popularyzowane w środkach masowego przekazu. Dynamiczny i zintegrowany rozwój agroturystyki nie jest jednak możliwy bez umiejętnego kreowania i wspierania ze strony samorządów terytorialnych oraz instytucji i organizacji różnego szczebla, odpowiedzialnych za rozwój regionów.

Do tej pory rozwój ten najsilniej wspomagany jest przez specjalistów Ośrodków Doradztwa Rolniczego, zachęcających i przygotowujących rolników do organizacji wypoczynku dla turystów w gospodarstwach rolnych. O skuteczności działań tej grupy decyduje sprawnie funkcjonujący system szkolenia pracowników ODR, zapewniający im dobre przygotowanie merytoryczne. Jak dotąd brak natomiast adekwatnych działań ze strony lokalnych decydentów.

Mając na względzie potrzebę stałego doskonalenia doradców zamierzamy opublikować na łamach biuletynu cykl artykułów na temat agroturystyki. Licząc, że biuletyn dotrze do szerszego grona odbiorców, zaczynamy od wyjaśnienia problemów najbardziej podstawowych.

Redukcja liczby osób uzależnionych ekonomicznie od rolnictwa stanowi jedną ze zmian koniecznych do przeprowadzenia na polskiej wsi. W chwili obecnej liczba ta sięga 40 %, podczas gdy w Europie Zachodniej wynosi ona przeciętnie 6,5%, a w USA zaledwie 2%. Nie mamy potrzeby porównywać się ze Stanami Zjednoczonymi, jeśli jednak chcemy wejść do Uni Europejskiej jako partner, wskazane jest aby już w roku 1997 liczba osób czerpiących swe dochody wyłącznie z rolnictwa była poniżej 20%.

Mamy więc do pokonania duży próg w stosunkowo krótkim czasie. Jak go przekroczyć? Sytuacja na rynku pracy w przemyśle oraz sytuacja mieszkaniowa w mieście nie sprzyjają odchodzeniu ludności rolniczej od pracy w gospodarstwie rolnym. Wręcz przeciwnie stymulują wzrost liczby osób utrzymujących się wyłącznie z działalności rolniczej. Wpływa na to utrata pracy w sektorach poza-

rolniczych przez chłopów-robotników oraz powroty bezrobotnych absolwentów szkół ponadpodstawowych do rodzinnych gospodarstw. W tej kryzysowej sytuacji sposobów na zmianę struktury zatrudnienia na wsi poszukiwać należy w obrębie jej samej wykorzystując istniejący już potencjał. Działania podejmowane w tym celu zmierzać powinny do dywersyfikacji bazy ekonomicznej wsi i tworzenia warunków zatrudnienia dla jej mieszkańców w sektorach pozarolniczych na miejscu, w tym także poszukiwania i uruchamiania alternatywnych sposobów wykorzystania zasobów gospodarstwa rolnego.

Jedną z możliwości alternatywnego wykorzystania potencjału gospodarstwa rolnego jest agroturystyka, czyli organizowanie pobytu turystów przez rodzinę wiejską we własnym gospodarstwie rolnym. Istnieją wiarygodne przesłanki, iż agroturystyka może stać się motorem rozwoju wielu rejonów Polski. Wynika to z następujących uwarunkowań:

- 1) Atrakcyjne walory przyrodnicze i kulturowe polskiej wsi stwarzają szanse rozwoju turystyki wiejskiej na szerszą skalę.
- 2) Bazując na wartościach gospodarstwa rolnego oraz wykorzystując jego wolne zasoby można stworzyć unikalną, niepowtarzalną i atrakcyjną, a więc konkurencyjną, dobrze sprzedającą się ofertę turystyczną dla szerokiego grona odbiorców.
- 3) Turystyka jest dziedziną uznaną za istotny czynnik przełamywania recesji gospodarczej. Poprzez swój interdyscyplinarny charakter aktywizuje różne grupy zawodowe i społeczne.
- 4) Na całym świecie obserwuje się zapotrzebowanie, wręcz modę na turystykę wiejską.

Ad. 1

Atrakcyjność przyrodniczo-krajobrazowa Polski jest niezaprzeczalna. Urozmaicony krajobraz, bogate zbiory naturalnej fauny i flory, liczne powierzchnie chronione, szachownica pól spowodowana rozdrobnieniem gospodarstw, nie zniszczony przez zbyt intensywne rolnictwo charakter pól uprawnych, to typowe walory przyrodnicze Polski. Jeśli do tego dołożyć dziedzictwo kultury materialnej i folklor oraz zachowanie tradycyjnych form gospodarowania, to mimo świadomości istotnych zniszczeń dokonanych przez 50 powojennych lat, zwłaszcza w charakterze wiejskiej zabudowy, można mówić o potędze turystycznej polskiej wsi. Potencjał ten czeka na właściwe zagospodarowanie.

Ad. 2)

Istniejące na polskiej wsi wolne zasoby mieszkaniowe oraz nie w pełni wykorzystana siła robocza stwarzają duże możliwości świadczenia usług turystycznych w gospodarstwach rolnych.

Usługi agroturystyczne adresowane są do turystów indywidualnych, rodzin lub małych grup zwiedzających. Nie wymagają więc posiadania rozbudowanej bazy noclegowej, czy żywieniowej, lecz są organizowane w oparciu o istniejące wolne pokoje w domu gospodarzy, w niewykorzystanych osobnych budynkach znajdujących się w obrębie gospodarstwa, w zaadaptowanych pomieszczeniach, czy całych budynkach inwentarskich, oczywiście przy zachowaniu odpowiednich standardów. W gospodarstwach możliwe jest też wydzielanie małych pól namiotowych czy stanowisk na przyczepy kempingowe.

Przebywanie w gospodarstwach rolnych to atrakcja dla różnych grup turystów. W ramach agroturystyki możliwe jest np. organizowanie wakacji objazdowych, polegających na zwiedzaniu regionu z zatrzymywaniem się w kolejnych gospodarstwach na jedną lub dwie noce. W takim przypadku gospodarstwo może przedstawiać najprostszą ofertę, znaną na całym świecie jako B&B - Bed and Breakfast (Nocleg ze śniadaniem). Turyści korzystający z tej formy wypoczynku wymagają bowiem głównie dobrego standardu zakwaterowania. Nie oczekują natomiast organizowania swego wolnego czasu. Jeśli zwiedzającymi okolicę jest młodzież, wtedy standard kwater może być niższy. W Anglii istnieje np. sieć stodoł wiejskich oferujących noclegi dla tzw. turystów plecakovych.

W ostatnim czasie, zwłaszcza w Niemczech popularność zdobywa pewna odmiana wakacji objazdowych - podróżowanie bez bagażu. Turyści przemierzają trasę od gospodarstwa do gospodarstwa pieszo, rowerami, kajakami, czy konno, z niezbędnym tylko ekwipunkiem. Ich zasadniczy bagaż jest przewożony samochodem przez gospodarzy. Ta forma wymaga nieco większego wkładu pracy gospodarstw w organizację pobytu gości.

Ofertą agroturystyczną są też wakacje rodzinne, w trakcie których rodziny z dziećmi spędzają przynajmniej jeden tydzień w gospodarstwie. Rodziny oczekują dobrego poziomu zakwaterowania, całodziennego wyżywienia lub możliwości zakupu świeżych produktów z gospodarstwa do samodzielnego przyrządzenia posiłków. W tym przypadku samo gospodarstwo jest atrakcją, gdyż istotne znaczenie, zwłaszcza dla dzieci, ma możliwość obserwowania i uczestniczenia w pracach gospodarskich i kontakt ze zwierzętami domowymi.

Agroturystyka to także element szerzej rozumianych wakacji na wsi. Wybierający je, najczęściej osoby dorosłe bez dzieci, oprócz zakwaterowania i wyżywienia oczekują ciekawego programu, uwzględniającego rekreację oraz zwiedzanie najbliższej okolicy. W tym przypadku najlepiej realizowana jest idea agroturystyki. Ofertę stanowi bowiem cały pakiet propozycji aktywnego wypoczynku w danej wsi, gminie czy regionie.

Agroturystyka to również wypoczynek dla odbiorców o specjalnych zainteresowaniach np. myślistwem, wędkowaniem, jazdą konną, wycieczkami rowe-

rowymi, a także zielarstwem, obserwowaniem ptaków czy tzw. "bezkrwawym polowaniem" przy użyciu aparatu fotograficznego. Jest to wąski, ale bardzo ważny segment rynku dla agroturystyki.

W warunkach gospodarstw rolnych można organizować wczasy dla niepełnosprawnych, połączone z różnego typu terapią, wczasy dla dzieci bez opieki dorosłych oraz dla innych osób o specjalnych wymaganiach. Takie usługi wymagają jednak specjalnego przygotowania

Wszystkie wymienione segmenty rynku, niezależnie od specyficznych oczekiwań charakteryzuje pragnienie ciszy, spokoju, bliskości natury, wolności od tłumy i hałasu, przyjaznej atmosfery, serdecznego i osobistego kontaktu z ludźmi. Agroturystyka spełnia te oczekiwania i równocześnie dostarcza dodatkowych, właściwych tylko dla niej wrażeń.

Podstawowym czynnikiem decydującym o odmienności i unikalności agroturystyki jest gospodarstwo rolne. Rytm życia gospodarstwa, wyznaczany terminami prac polowych i porami obrządku przy zwierzętach gospodarskich, przejawiający się charakterystycznymi zapachami, dźwiękami, barwami np. dźwiękiem baniek przy udoju, odgłosami bydła wypędzanego na pastwiska, pianiem kogutów, zapachem świeżego mleka itp. stanowi niepowtarzalną cechę agroturystyki.

Drugim ważnym czynnikiem wpływającym na unikalność wypoczynku w zagrodzie wiejskiej są ludzie. Bliski kontakt z rodziną rolniczą, u której spędza się czas, możliwość poznania jej historii i zwyczajów, bezpośredniej rozmowy, podzielenia się własnymi troskami i doświadczeniami, serdeczna i gościnna atmosfera domu pozostają w pamięci dłużej niż anonimowy pobyt w najbardziej luksusowym hotelu. Domeną turystyki wiejskiej w ogóle jest przestrzeń zapewniająca swobodę poruszania się, organizowania czasu i uprawiania szeregu sportów na wolnym powietrzu, bez konieczności spotykania się z przypadkowym tłumem, tak jak to ma miejsce na terenach zurbanizowanych.

Z tej charakterystyki wynika, że dobrze przygotowana oferta agroturystyczna może stanowić istotną konkurencję dla turystyki masowej. Oczywiście pod warunkiem, że wykorzystane zostaną właśnie te cechy, dzięki którym może ona konkurować z innymi typami turystyki.

Ad. 3)

Turystyka ma duże znaczenie w aktywizacji gospodarczej. Jest to dziedzina dynamiczna, podlegająca szybkiej restrukturyzacji. Szacuje się, że utworzenie jednego miejsca pracy w turystyce wymaga zaledwie 40% nakładów niezbędnych do utworzenia nowego miejsca pracy w przemyśle przetwórczym.

Agroturystyka, zakładająca bardzo szeroki pakiet oferty wypoczynku na wsi daje możliwości zatrudnienia dla różnych grup zawodowych. Przede wszystkim miejsce pracy i źródło dochodów zyskuje rodzina rolnicza organizująca dwa

podstawowe składniki oferty turystycznej - zakwaterowanie i wyżywienie. Niezbędnym składnikiem turystyki, we współczesnym pojęciu, jest także organizowanie czasu wolnego turysty. Jest to dziedzina bardzo rozległa i dająca bardzo szerokie możliwości działania. Zalicza się tu bowiem wszelkie rodzaje rekreacji na wolnym powietrzu, rozwijanie zainteresowań, naukę, zwiedzanie, korzystanie z atrakcji kulinarnych, itp. Napływ turystów na tereny wiejskie stymuluje powstawanie na wsi ofert organizowania czasu wolnego, od prowadzenia wycieczek pieszych, rowerowych, konnych, poprzez organizowanie kuligów, ognisk, imprez artystycznych do prowadzenia pokazów i nauczania przyrządzania regionalnych potraw, tradycyjnych sposobów przetwórstwa, rzemiosła itp.. Agroturystyka sprzyja także sprzedaży wprost z gospodarstwa. Przedmiotem sprzedaży są produkty rolne, domowe przetwory, rękodzieło.

Turystyka wpływa też korzystnie na rozwój infrastruktury na wsi tj. handel, transport, budownictwo, rzemiosło, itp. Służą one nie tylko turystom, ale wszystkim mieszkańcom i wpływają korzystnie na jakość życia na wsi.

W ten sposób wykorzystywane są dodatkowe, inne niż wymienione wcześniej, zasoby materialne i umiejętności członków wiejskiej społeczności. Tworzone są nowe miejsca pracy i źródła dodatkowych dochodów. Turystyka przyczynia się do polepszenia sytuacji ludności wiejskiej, a zwiększenie dochodu sprzyja rozwijaniu dalszych inicjatyw gospodarczych na wsi.

Dodatkowym korzystnym aspektem agroturystyki jest stymulowanie rozwoju społecznego. Uznanie walorów gospodarstwa rolnego, wartości kulturowych wsi oraz jej walorów przyrodniczych przez ludzi z zewnątrz wpływa korzystnie na poczucie lokalnego patriotyzmu, a przez to zwiększa troskę społeczności wiejskiej o lokalną architekturę, rzemiosło, sztukę, kuchnię, itp. Obecność gości wzmacnia odpowiedzialność społeczności lokalnej za czystość i estetykę poszczególnych gospodarstw i całej wsi.

Tworzenie oferty agroturystycznej wymaga współdziałania rolników świadczących usługi dla turystów oraz instytucji lokalnych, a przez to rozwija umiejętności współpracy i odpowiedzialności za efekty wspólnego działania. Natomiast bezpośrednie kontakty z turystami, ludźmi reprezentującymi inne środowiska, odmienną kulturę, posiadającymi inne przyzwyczajenia wzbogacają osobowość mieszkańców wsi. Nie czują się oni odcięci od świata, gdyż świat przyjeżdża do nich. Klasyczna dyfuzja kultur odbywająca się za przyczyną turystyki niesie doświadczenia dla obu uczestniczących w niej stron.

Tak więc turystyka przysparza nie tylko korzyści finansowych mieszkańcom wsi, ale wzbogaca także ich życie społeczne i osobiste.

Ad. 4)

W całej Europie obserwuje się rosnące zapotrzebowanie na wiejski typ wakacji. Dawne tendencje do plażowania i relaksu zastępowane są chęcią aktywnego wypoczynku na świeżym powietrzu, poznania nowych miejsc i ludzi, doświadczenia nowych wrażeń. Następuje stopniowy odwrót od spędzania urlopu w specjalnie

przeznaczonych dla wczasowiczów obiektach, zakładach czy całych miejscowościach, pozbawionych intymności i kontaktu z miejscową ludnością. Wynika to ze wzrostu świadomości ekologicznej i docenienia roli aktywnego wypoczynku dla zdrowia, a także ze zmęczenia anonimowością życia w zurbanizowanej Europie. Nowym zapotrzebowaniom społecznym wychodzi na przeciw agroturystyka.

W agroturystyce nie ma anonimowych usługodawców i anonimowych turystów. Usługodawca jest gospodarzem, a turysta gościem. Taki układ nadaje relacji między tymi dwoma podmiotami zupełnie inną jakość i nowe wzajemne zobowiązania.

O skali zapotrzebowania na wypoczynek w gospodarstwie rolnym świadczy bogactwo przedsięwzięć podejmowanych przez rolników i innych mieszkańców wsi w wielu państwach Europy. W Wielkiej Brytanii np. w ruch "Wakacje w Gospodarstwie" włączyło się aktywnie 15% wszystkich farm, w Austrii ok. 10 % wszystkich gospodarstw przedstawia ofertę wypoczynku - stanowi to 2 800 gospodarstw, czyli 300 000 miejsc noclegowych. We Włoszech 6 800 gospodarstw posiada przeciętnie 10 miejsc noclegowych. Podobnie wygląda sytuacja we Francji i Niemczech. Wszędzie wykorzystanie bazy noclegowej kształtuje się przeciętnie na poziomie 100 dni w roku.

Rolnicy świadczący usługi agroturystyczne zakładają stowarzyszenia które dbają o utrzymanie jakości produktu, jego promocję i sprzedaż. Najsilniejsze ogólnokrajowe organizacje istnieją we Francji "Gite de France" - od blisko 40 lat, w Niemczech "Urlaub auf dem Bauernhof" - od ponad 20 lat, we Włoszech "Agritourist", także od ponad 20 lat. W Austrii funkcjonuje Federacja Kół Gościnnych Farm. Od 1990 roku istnieje też Europejskie Stowarzyszenie Turystyki Wiejskiej "Eurogite" powołane w celu popularyzacji idei turystyki wiejskiej w całej Europie, ochrony naturalnej przestrzeni wiejskiej, umacniania pokojowych więzi pomiędzy poszczególnymi państwami europejskimi oraz ujednolicenia standardów produktu agroturystycznego.

Rozwój wsi w wielu rozwiniętych krajach europejskich uzależniony jest od dochodów ze źródeł pozarolniczych. Szacuje się, że 40 - 60% rolników w krajach wysokoprzemysłowych czerpie dochody z pracy poza rolnictwem. W tym także, jak wynika z wyżej przytoczonych danych, z agroturystyki. Jest to także przyszłość polskiej wsi. Wg oceny Instytutu Turystyki 1/3 gmin w Polsce posiada odpowiednie warunki do aktywizacji poprzez turystykę.

Wyboru właściwych dróg rozwoju muszą dokonać same społeczności lokalne, starannie rozważając wszystkie możliwe strategie działania. Agroturystyka stanowi tylko jedną z opcji, która powinna być uwzględniona przy tworzeniu planów rozwoju wsi, gminy czy regionu.

LITERATURA:

1. R.Danman, M.Koscak: Rozwój turystyki wiejskiej w Polsce, raport PHARE, Warszawa, czerwiec 1993
2. J. Majewski: Źródła i warunki turystyki wiejskiej jako formy turystyki alternatywnej, Zeszyty Naukowe AR Poznań 1993
3. M.Meier-Gresshoff: Europejska Federacja Stowarzyszeń ds. Urlopu w Zagrodzie Wiejskiej i Turystyki na Terenie Wiejskim - EUROGITES, referat wygłoszony na forum EWG 1993
4. B. Weber: Turystyka wiejska a rozwój lokalny, CDiEwR Kraków 1993 materiały szkoleniowe.
5. Agroturyzm a rozwój wsi. Wprowadzenie do rozwijania przedsięwzięć agroturystycznych, CDiEwR Kraków 1993 (praca zbiorowa)
6. Agroturyzm jako dodatkowe źródło dochodu na wsi, CDiEwR Kraków 1992 (materiały szkoleniowe, praca zbiorowa)
7. Obsługa małego ruchu turystycznego na wsi, CDiEwR Kraków 1993 cz.I i II, (materiały szkoleniowe, praca zbiorowa)
8. Rozwój gospodarski turystycznej w Polsce, opis programu TURIN II

AGROTURYZM WYMAGANIA I KORZYŚCI

